

بسم الله الرحمن الرحيم

تاریخچه ی حفظ قرآن

خداوند، من در کتاب ورات امتی می بینم که انجیل شان در سینه هایشان جای دارد و آن را

از حفظ می خوانند.

مناجات حضرت موسی

پیدایش حفظ قرآن

پیامبر اسلام در چهل سالگی به مقام شامخ نبوت برگزیده شد و قرآن در بیست و سه سال به

مناسبت رویدادهای مختلف بر قلب مبارک وی فرود آمد.

در این مدت، صحابه به سفارش آن حضرت در نگهداری آیات الهی می کوشیدند. آن ها

آیات الهی را بر پوست و استخوان های شانه و دنده ی حیوانات، چوب های درخت خرما، سنگ

های سفید پهن، کاغذ و پارچه می نگاشتند (5). و برای برخورداری از پاداش معنوی به

خاطر می سپردند.

حفظ آیات الهی نخستین گام در راه نگاهبانی از قرآن به شمار می آمد، زیرا از یک سو خط آن

روز کوفی بود و به سبب نداشتن نقطه و اعراب به شکل های مختلف خوانده می شد، و از

سوی دیگر، تقریباً همه ی مردم بی سواد بودند و تنها با حفظ قرآن می توانستند عشق خود به کتاب

خداوند را آشکار سازند.

هنگامی که پیامبر اکرم (ص) در غار [حرا] به سر می برد، فرشته یی در برابرش حضور یافت و

گفت: بخوان. پیامبر فرمود: خواندن نمی دانم. آن گاه بی هوش شد. وقتی حضرت به هوش

آمد، فرشته گفت: [اقرء باسم ربك الذي خلق (6)] امام صادق (ع) فرمود: بسم الله الرحمن الرحيم . اقرء باسم ربك ...

اولین آیاتی است که بر نبی اکرم (ص) نازل شد.

اولین مرحله، مرحله ی قرائت و به خاطر سپاری است و مرحله ی کتابت بعد از آن تحقق یافت.

از این رو، آیه های آغازین قرآن از [اقرء] سخن می گوید و مراد از آن حفظ آیات در سینه ها است. اکنون این مسئله را در موارد مختلف زیر مورد بررسی قرار می دهیم:

اصطلاح حافظ در صدر اسلام

واژه ی [حفظ] در زبان عرب در دو معنا به کار رفته است:

الف) نگهداری و نگهداری ب به خاطر سپردن ضد فراموشی 9 در قرآن مجید، این واژه و مشتقاتش تنها در معنای اول به کار رفته است.

حافظ اسم فاعل است و در اصطلاح علوم قرآنی، به کسی می گویند که همه ی قرآن را با تجوید و ترتیل و به کار بردن قرائت قابل قبول قرآن شناسان به خاطر سپرده باشد.

همچنین به کسی که بر سنن رسول اکرم ص احاطه داشته، موارد اتفاق و اختلاف آن را بداند و به احوال راویان و طبقات مشایخ آگاهی کامل داشته باشد، حافظ می گویند.

برخی تعداد آن را نیز معین کرده اند و گفته اند باید فرد صد هزار حدیث با سند از حفظ باشد تا این واژه بر او اطلاق شود.

در صدر اسلام، به خاطر سپارندگان قرآن را [حافظ] نمی خواندند و با واژه هایی چون [جماع

القرآن قراء القرآن حملة القرآن و الماهر فی القرآن از آنان یاد می کردند.

واژه ی حافظ پس از قرن اول یا نیمه ی دوم قرن هجری (13) در این معنا به کار گرفته شد.

البته واژه ها و ترکیب های یاد شده در سراسر روزگار پیامبر اسلام (ص) به معنای کسی که همه

ی متن قرآن را به خاطر سپرده ، نبوده و پس از رحلت رسول اکرم (ص) چنین معنایی یافته

است . در زمان آن حضرت ، از حافظ بخشی از کتاب خدا نیز با این عبارت ها یاد می کردند .

اولین حافظ قرآن

حفظ آیات الاهی ، از نخستین روزهای نزول وحی آغاز شد . پیامبر اسلام (ص) (نخستین حافظ

قرآن به شمار می رفت و برای فراگرفتن و حفظ آن بسیار می کوشید .

آن حضرت همراه پیک وحی زبانش را حرکت می داد و شتاب می کرد تا آنچه می شنود

فراشود نکند . مرحوم طبرسی در شان نزول آیه ی لا تحرك به لسانك لتعجل به . ان علینا جمعه و

قرءانه

15 ای رسول ما در حال وحی ، شتابان زبان به قرائت قرآن بگشای که ما خود آن را جمع

کرده در سینه ات [نگاه می داریم و بر تو می خوانیم .

از ابن عباس چنین نقل می کند: پیامبر اکرم (ص) به سبب عشق شدیدی که به دریافت و

حفظ قرآن داشت هنگامی که پیک وحی آیات را بر او می خواند، همراه وی زبانش را حرکت

می داد و شتاب می ورزید تا آنچه می شنود فراشود نکند . خداوند او را از این کار بازداشت

و فرمود: ما آن را برایت جمع می کنیم .

حضرت برای اطمینان کامل از محفوظات خویش آن هارا بر فرشته ی وحی عرضه می کرد .

در روایات متعدد چنان می خوانیم که پیامبر اسلام (ص) در ماه رمضان هر سال قرآن را، تا آن جا که نازل شده بود، با جبرئیل مقابله و تکرار می کرد، و در واپسین سال زندگی اش، بر خلاف گذشته، این مقابله و تکرار را دو بار به انجام رساند.

تقسیم بندی قران ها

قرآن به ۳۰ بخش تقریباً مساوی به نام جزء تقسیم شده است. هر جزء از دو قسمت مساوی به نام حزب تشکیل شده است و احزاب به نصف و ربع حزب تقسیم می شوند (برخی نیز هر جزء را به چهار حزب تقسیم می کنند و در این صورت ۱۲۰ حزب داریم).

گردآوری قران

متن قرآن در سه مرحله گردآوری شد، تا نهایتاً به صورت امروزی یا اصطلاحاً «مصحف» درآمد. نخست زمان محمد. سپس زمان ابوبکر و در آخر زمان عثمان. در دوره های بعدی رسم الخط آن

اصلاح شد

زمان محمد

در زمان حیات پیامبر، وی قرآن را بر مسلمانان می خواند. برخی آن را حفظ می کردند و برخی بر تکه های چرم، استخوانهای شانه و دنده گوسفند و شتر، چوب درخت خرما، سنگهای صاف و صیقلی و گاه کاغذ می نوشتند. از آنجا که هنوز قرآن بر پیامبر وحی می شد و متن آن ناقص بود،

امکان «کتاب ساختن» آن وجود نداشت. «جمع قرآن در زمان رسول خدا را اصطلاحاً تألیف

گویند.» (رامیار، تاریخ قرآن: ۲۱۳) در زمان حیات پیامبر ۳۷ نفر حافظ کل قرآن بودند.

(رامیار، تاریخ قرآن: ۲۵۵) و تعداد کاتبان وحی که برای خود نسخه‌ای برمی‌گرفتند به بیش از پنجاه

نفر می‌رسیده‌است. (رامیار، تاریخ قرآن: ۲۵۵)

قاریان هفتگانه (قرّاء سبعة) و راویان چهارده گانه

در خواندن متن واحد قرآن چهارده شیوه یا روایت مختلف وجود داشته‌است. مشهورترین روایت

که امروزه قرآن را بر اساس آن اعراب‌گذاری می‌کنند، روایت حفص از عاصم کوفی است، که

به علی می‌رسد. تمام قرآن‌هایی که در ایران به چاپ می‌رسد از جهت صحت کتابت و انطباق با

این قرائت در اداره نظارت بر چاپ و نشر قرآن کریم سازمان تبلیغات اسلامی مورد بررسی قرار

می‌گیرد و این مسأله در پایان تمام قرآن‌ها ذکر شده است

سندیت قرآن

منظور از سندیت اعتبار و مرجعیت یک پدیده در اثبات یا کشف یک موضوع است

سندیت تاریخی

طبق نظر «عبدالحسین زرین کوب» قرآن موجود معتبرترین سند مکتوب عربی درباره احوال پیامبر

و محیط پیدایش اسلام است.^[۷] با توجه به آنکه تاریخ علمی نقلی است و نه استدلالی یا تجربی،

سندیت تاریخی بر اساس اعتبار نقل قولها و روایتهای موجود درباره یک پدیده شکل می‌گیرد.

قرآن به لحاظ تواتر روایت (تعدد افرادی که آن را نقل کرده‌اند)، وثاقت راویان (اعتماد به افرادی

که آن را نقل کرده‌اند) و اجماع آرا (اتفاق نظر در بین افراد نقل‌کننده) موثق‌ترین متن زمان خود

در بین مسلمانان و غیر مسلمانان است. بنابراین هیچ سند و قرینه خارجی برای سنجش صحت قرآن نیست، که از خود قرآن کم اعتبارتر نباشد ^[نیاز به ذکر منبع]. چنانچه فردی در صحت متن قرآن، در اسناد آن به پیامبر و امثال آن شک داشته باشید، در هر سند تاریخی دیگری از آن دوران قطعاً شک خواهد داشت. لذا وثوق و سندیت قرآن به حدی است که با هیچ سند تاریخی دیگری نمی تواند مورد تردید واقع شود.

اما برخی دلایل برون متنی که می توان برای صحت قرآن آن ذکر کرد عبارت اند از: ۱- عدم ثبت احادیث پیامبر تا ۱۰۰ سال: از زمان عمر و به فرمان او تا زمان عمر بن عبدالعزیز در پایان قرن اول هجری هیچ حدیثی از پیامبر نوشته نشده است و فقط قرآن ثبت شده است، لذا احتمال ثبت

صحبت های دیگری که جزء قرآن نبوده، وجود نداشته است. ۲- متن فعلی قرآن از معدود امور مورد اتفاق بین تمام فرق اسلامی است و چنین اجماعی بعید است ریشه در واقعیت نداشته باشد.

۳- گرچه نقل است عثمان و امویان نسخ قرآنی متفاوت را از بین برده اند، اما مخالفان آنها بعداً بر این مبنا به مخالفت با آنها پرداخته و در دوره عباسیان و نزد شیعه نیز همین متن قرآن مورد تایید قرار گرفته است. ۴- نهایتاً برخی دانشمندان نظیر محدث نوری قائل به حذف برخی مطالب از قرآن

هستند، ولی عده بسیار زیادی از علمای شیعه و سنی در رد این ادعا کتاب نوشته اند. رک. افسانه تحریف قرآن، رسول جعفریان

آمارهایی درباره قرآن

تعداد کل آیات قرآن ۶۲۳۶ است. البته در این رقم هم اختلاف هست. مثلاً در این محاسبه، «بسم

الله الرحمن الرحيم» فقط در سوره فاتحه (اولین سوره قرآن) شمرده شده است (البته بجز سوره

فاتحه؛ «بسم الله الرحمن الرحيم» که در ابتدای همه سوره‌های قرآن جز سوره توبه که «بسم الله

الرحمن الرحيم» ندارد- قرار دارد جزء آیه اول آنها محسوب می‌شوند.) نظراتی دیگر نیز در این

باره بسیار موجود است، برای مثال اشخاصی می‌گویند ۶۶۶۶ و اشخاصی دیگر می‌گویند ۶۲۳۴.

بسته به روش شمارش و تعریف کلمه و نیز نحوه رسم الخط، اعداد مختلفی برای تعداد کلمات و

حروف قرآن گفته شده. مشهورترین آن‌ها ۷۷۷۰۱ کلمه و ۳۲۳۶۷۱ حرف است.

قرآن ۱۱۴ سوره دارد. سوره ۹ قرآن سوره توبه «بسم الله الرحمن الرحيم» ندارد اما سوره ۲۷

قرآن یعنی سوره نمل ۲ «بسم الله الرحمن الرحيم» دارد. طولانی‌ترین سوره قرآن سوره بقره یا گاو

است که شامل ۲۸۶ آیه است. کوتاه‌ترین سوره قرآن هم کوثر با ۳ آیه است.

بلندترین آیه قرآن، آیه ۲۸۲ بقره است که در آن ۲۰ حکم الهی آمده است. کوتاه‌ترین آیه قرآن نیز

آیه ۶۴ سوره الرحمن است که از دو حرف مقطعه طه تشکیل شده است

دیدگاه‌ها درباره قرآن

مسلمانان

«قرآن وحی نامه اعجاز آمیز الهی است، که به زبان عربی [شیوا (فصیح)] به عین الفاظ توسط فرشته وحی، جبرئیل، از جانب خداوند و از لوح محفوظ بر قلب و زبان پیامبر اسلام هم اجمالا یکباره و هم تفصیلا در طول بیست و سه سال نازل شده.»^[۸]

اعتقاد عموم مسلمانان و تمامی مذاهب آن است که قرآن کتاب آسمانی و مقدس اسلام است، که طبق مندرجات آن و باور مسلمانان توسط وحی الهی به محمد فر فرستاده شد و معتبرترین متن دینی نزد مسلمانان است و مسلمانان آن را معجزه و سند اثبات نبوت محمد می دانند. تمام مذاهب اسلامی جز معدودی از دانشمندان بر صحت متن آن اتفاق نظر دارند و اختلاف در نحوه خواندن متن، تفسیر و احیانا ترتیب آن است. میزان این اتفاق نظر به حدی است، که شیعیان دوازده امامی ایران و وهابیان عربستان از قرآن با رسم الخط واحدی استفاده می کنند.